

Kapitola 7

Státy Východního partnerství v české zahraniční politice

Karel Svoboda

STÁTY VÝCHODNÍHO PARTNERSTVÍ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: POLITICKÝ KONTEXT A VÝCHODISKA

Politika vůči zemím Východního partnerství (VP) v roce 2016 pokračovala v dlouhodobých trendech, nastolených v předchozích letech. Česká aktivita ve státech VP byla relativně vysoká na úrovni zastupitelských úřadů, i když existovaly odlišnosti zdůvodněné především režimy panujícími v cílových zemích. Ve všech státech se tak na bilaterální úrovni rozvíjela hlavně diplomacie ekonomická, zatímco agenda budování institucí či rozvoje lidských práv v neširším slova smyslu se odehrávala primárně jako součást Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Bilaterální projekty se pak zaměřovaly především na Gruzii, Moldavsko a Ukrajinu.

Nutno říci, že v roce 2016 českou zahraniční politiku především zaměstnávala jiná témata, ať již brexit, migrační krize nebo volby amerického prezidenta. Tomu odpovídal i menší zájem politické reprezentace o problematiku VP, resp. o země do něj zahrnuté.

Zahraniční politika České republiky vůči zemím VP vychází v základních obrysech z *Koncepce zahraniční politiky ČR* vydané v roce 2015. Koncepce mluví hlavně o potřebě diferencovat mezi státy VP, kdy v případě Gruzie, Moldavska a Ukrajiny uvádí potřebu prohlubovat opatření přijatá v rámci asociačních dohod a poskytovat i další výhody s tím, jak budou v jejich implementaci pokračovat, zatímco u Arménie, Ázerbájdžánu a Běloruska jde spíše o nalezení možností jak bilaterálních vztahů, tak i prostého udržení multilaterální dimenze programu. Zároveň zmiňuje i fakt alternativní ekonomické integrace v podobě Eurasijské ekonomické unie.¹ Od těchto základů se odvíjí i celá politika České republiky, což reflektuje i předkládaná kapitola svojí strukturou. Z dalších dokumentů lze zmínit *Koncepci zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017*.

Struktura politiky vůči státům VP se nijak nevymyká z ostatních témat. Zahraniční politika státu je formulována vládou České republiky. Dominantně se to týká mini-

sterstva zahraničních věcí, ale do zahraničních vztahů vstupují i další ministerstva. V daném období se jako velmi aktivní v ekonomické diplomacii projevovalo Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Velvyslanectví, která obstarávají „denní agendu“, pak ve spojení s MZV dotvářela diplomatický rámec. Zahraniční politika tak také byla vnímána, i přes iniciativy některých dalších hráčů, jmenovitě prezidenta, popř. poslanců či senátorů Parlamentu České republiky. Ve zvláštním postavení pak jsou europoslanci zvolení za ČR. Ti zastávají poměrně nezávislou pozici, nepatří mezi tvůrce zahraniční politiky, přesto jejich akce mohou mít v některých případech dopad na zahraniční postavení a politiku vůči zemím VP. Vedle oficiálních kanálů tvořily důležitou součást zahraničněpolitického vystupování země také neziskové organizace, jmenovitě Člověk v tísni, ale i další.

Nižší zájem o region států VP se projevil i na menším počtu návštěv vrcholných politiků. Z těch nejvýznamnějších se jednalo o cesty prezidenta Miloše Zemana do Arménie či premiéra Bohuslava Sobotky do Moldavska. Ten zároveň od svého protějšku Volodymyra Hrojsmana obdržel pozvánku na návštěvu Ukrajiny. Ministr zahraničních věcí Lubomír Zaorálek navštívil Bělorusko. Nejaktivnější byl ve stycích s regionem ministr průmyslu a obchodu Jan Mládek, který jednal v Arménii, Gruzii a Bělorusku. Na konci roku 2016 byl na Ukrajině ministr kultury Daniel Herman. Další návštěvy se odehrály na úrovních náměstků (např. na Ukrajině Jakub Dürř za MZV a Vladimír Bártl za MPO).

I přesto, že se politika dostávala do pravidelnějších obrysů, nelze říci, že by nenastaly určité zlomy. Z místních událostí, které měly výrazný vliv i na možnosti České republiky aktivně do nich vstupovat, lze jmenovat krátké boje mezi Ázerbájdžánem a Arménií v Karabachu či volby v Gruzii a Moldavsku. Jistý progres naopak přinesl vývoj v Bělorusku, nicméně ani zde není přehnaný optimismus na místě a čeští představitelé tak byli ve svých prohlášeních velmi ostražití. Naopak, co se týče situace v Ázerbájdžánu, o zlepšení, i přes propuštění některých z disidentů, lze mluvit jen velmi stěží. V Arménii sledujeme spíše možné postupné zhoršování situace a upevňování moci současného prezidenta. Podobně potenciálně nepříznivé tendence lze sledovat i v Gruzii, kde dochází k stále většímu vměšování státu, resp. strany Gruzínský sen, do fungování nezávislých médií. Prozatím šlo jen o náznaky, proto česká diplomacie nereagovala, nicméně situaci je nutné mít v pozornosti.

Česká republika tak logicky sledovala v rámci bilaterálních vztahů na nejvyšší úrovni reaktivní či nereaktivní pozici. Ta je způsobena vnitřními podmínkami a možnostmi země a její relativní silou vůči ostatním. Bylo to dáno především možnostmi ovlivňovat vnitřní fungování režimů. Podobně, či snad ještě výrazněji, je omezena její možnost vstupovat např. jako prostředník do konfliktů mezi dvěma státy (např. arménsko-ázerbájdžánský konflikt).

I proto se iniciativa zaměřila na prosazování společných stanovisek a politik v rámci celé Unie. V nich se česká diplomacie věnovala hlavně zdůraznění nutnosti udržet program VP jako celku. Česká republika tak kladla důraz na různé formy pobídek a odměn za postup v reformách v jednotlivých státech VP (perspektiva společného hospodářského prostoru pro nejpokročilejší země, kontaktů na bázi people-to-people či vzdělání). Důležité z tohoto pohledu bylo hlavně nalezení funkční smluvní

základny pro vztahy se státy, které nemají s Evropskou unií Asociační dohodu, jmenovitě s Arménií, Ázerbájdžánem a Běloruskem.

Ekonomická agenda v bilaterálních vztazích naprosto dominovala bilaterálním jednáním. Představovala aktivní část české zahraniční politiky. Bylo to zřejmé i z návštev českých představitelů v zemích Východního partnerství, kteří dominantně jednali o hospodářské spolupráci, jmenovitě o podpoře českých investic v dotčených zemích. Přesto je nutné zmínit např. to, že se ministr zahraničních věcí Zaorálek setkal s běloruskými disidenty, resp. představiteli opozice.² Obecně se ale jednalo hlavně o pomoc českým podnikatelům a investorům při pronikání na tyto trhy. Oblasti, které byly nejčastěji zmiňovány, přitom do značné míry kopírovaly strukturu českého průmyslu – jednalo se o energetiku či strojírenství, ale nejen o ně.

Kromě silné hospodářské linie v podobě prosazování zájmů českých podnikatelů pokračovala česká zahraniční politika i v rozvojové pomoci zemím regionu. Rozvojová spolupráce se přitom řídí *Koncepcí zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017*.³ Rozvojovou spolupráci měla na starosti, kromě jiného, hlavně Česká rozvojová agentura, organizace založená a podřízená ministerstvu zahraničních věcí. Česká republika poskytovala především možnosti a zkušenosti v oblasti transformační, ale i rozvoje malého a středního podnikání či implementace *acquis communautaire*. Ze sledovaných zemí působí ČRA v Gruzii, Moldavsku a na Ukrajině.

Česká republika se vedle bilaterální pomoci zemím VP účastní projektů v těchto zemích prostřednictvím Mezinárodního visegrádského fondu, a to i přes sníženou funkčnost samotné skupiny v posledních letech. V roce 2016 tak fond, vedle projektů v samotných zemích V4, podpořil i projekty v zemích VP. Mezi ně patřil např. projekt svobodných médií pro východní Ukrajinu, projekt předávání zkušeností zemí V4 v oblasti *governance* pro Gruzii či projekt zaměřený na veřejnou kontrolu a mediální gramotnost v zemích V4 a zemích VP. Významným projektem, zahrnujícím akademickou obec, byl pak projekt *Internationalization Network*, kterého se za koordinace Státní univerzity v Jerevanu účastnily kromě pražské Univerzity Karlovy a univerzit ze zemí V4 také další univerzity z Arménie a také z Gruzie, Běloruska a Ukrajiny.⁴ Celkově tyto projekty zahrnující i země VP získaly v roce 2016 přibližně 1,7 mil. EUR.⁵

Lidskoprávní agendu provozovaly především organizace, které to mají přímo v popisu práce. Šlo hlavně o organizaci Člověk v tísni. Ta se angažovala ve většině zemí tohoto prostoru, s výjimkou, resp. výrazným omezením v případě Běloruska a Ázerbájdžánu, kde nicméně podporovala místní organizace a aktivisty. Jedním ze stěžejních projektů organizace je festival lidskoprávních filmů *Jeden svět na školách*, který se konal i v Arménii, Moldavsku a Gruzii. Významné zhoršení podmínek pro její práci nastalo v souvislosti s vypovězením z území obou separatistických republik na východě Ukrajiny. Specifickou organizací je Občanské Bělorusko věnující se pouze situaci v zemi, kterou má v názvu.

Významným momentem pro participaci České republiky ve VP bylo jednání ministrů zahraničních věcí V4 a zemí VP v Praze v květnu 2016. Rozhovory byly zaměřeny na bilanci plnění závazků zemí VP přijatých na summitu v roce 2015. Ministr Zaorálek ocenil pokrok, který uskutečnila Ukrajina, Gruzie a Moldavsko. Zároveň s tím také znovu vyzval k hledání možného smluvního rámce s dalšími zeměmi programu.⁶

Diskuse uvnitř politických stran se zpravidla točily kolem jiných témat, než byla zahraniční politika, zejména ta vůči zemím postsovětského prostoru. Jistou výjimkou byla Ukrajina, kde polarizace názorů na, velmi zjednodušeně řečeno, proruské a protiruské křídlo pokračovala i nadále. S překrýváním války na Donbase jinými tématy se nicméně i tato problematika stávala stále méně ožehavou, byť nikdy zcela nezmizela. Prezident M. Zeman, ač je obecně považován za spíše proruského politika, neartikuloval v roce 2016 nijak vyhraněná stanoviska a věnoval se spíše jiným tématům. Jeho postoje jsou známé z minulosti, nijak neindikoval, že by na nich cokoli změnil. Zopakoval svůj pohled na konflikt na Donbasu jako na občanskou válku, přidal navíc tvrzení o možnosti milionové migrační vlny z Ukrajiny v důsledku ekonomických problémů země, korupce či z důvodu ztráty Donbasu.⁷ Nic z toho nepředstavovalo změnu oproti předchozím vyjádřením.

Z politických stran je velmi jasně vyprofilovaná hlavně KSČM a SPD (Svoboda a přímá demokracie) či v opačném spektru TOP 09, zatímco u ostatních stran prochází názorové spektrum skrze jejich členstvo. Zvláštní skupinou tak byli spíše europoslanci, kteří jsou přece jen svou podstatou individualisté a do určité míry od vnitropolitických témat oproštěni. Nejvýrazněji se v tomto směru projevuje europoslanec za TOP 09 Jaromír Štětina, který se angažuje ve prospěch běloruské opozice (člen správní rady Občanského Běloruska), Ukrajiny či sebeurčení Karabachu, z opačné strany lze, kromě komunistických představitelů, jmenovat i Jana Kellera za ČSSD, který ve svých postojích preferuje „proruskou“ orientaci.

Český tisk se, podobně jako v jiných letech, v drtivé většině na tematiku zemí nijak nesoustředil. Výjimkou byly pouze jednotlivé události, které vybočovaly z obvyklého koloritu. Nejvíce pozornosti si získaly boje mezi Ázerbájdžánem a Arménií, popř. výměna premiéra na Ukrajině či běloruské volby. Ani u jedné z těchto událostí ale nešlo o nijak výrazný zájem. V případě Ukrajiny byly ještě na stránkách *Haló novin* a internetových *Parlamentních listů* opakovány texty na téma fašismu na Ukrajině, hroučícího se státu a dalších silně negativně zabarvených zpráv, u druhého uvedeného média spojených se sugestivně laděnými titulky.⁸ U obou těchto zdrojů nicméně nejde o žádné novum (stejně se zde opakují i jména hlasatelů těchto názorů).

Východní partnerství a jeho proměny v roce 2016

Během roku 2016 pokračovala spolupráce mezi zeměmi EU a zeměmi VP. Jako v minulém roce se nicméně projevovala absence evropské perspektivy pro tyto země, která v důsledku také přispěla k jejich nižšímu zájmu o program. Například spolupráce mezi resorty jinými, než jsou ministerstva zahraničních věcí, prozatím zaostává za očekáváníami. Celkově tak šlo o zachování multilaterálního formátu VP, resp. o zachování jeho funkčnosti. K tomu a popř. k dalšímu rozvoji programu sloužilo i setkání ministrů zahraničních věcí zemí Visegrádské skupiny, dalších zemí EU (Švédsko, Německo a Nizozemsko), unijních představitelů a zástupců zemí VP v Praze v květnu 2016.

Z faktických záležitostí vstoupila v platnost v roce 2016 obchodní část dohody o přidružení s Ukrajinou, prozatím, do ratifikace všemi státy EU, v provizorní podobě. Zde byl postup zbrzděn, podobně jako v otázce bezvízového styku, hlavně nizozemským referendem o přidružení Ukrajiny, jež se odehrálo v dubnu 2016. Nizozemci

v tomto nezávazném hlasování ukrajinské přidružení odmítli, byť lze pochybovat, nakolik šlo o otázku Ukrajiny a nakolik o vnitřní nizozemské otázky. Nicméně vláda premiéra Rutteho poté, co obdržela záruky, že se nejedná o první krok ukrajinského členství v EU, ratifikaci schválila. Vedle toho nicméně vstoupily v trvalou platnost Asociační dohody s Gruzíí a Moldavskem.

Politika Evropské unie ve vztahu k zemím VP vykazovala vysokou míru kontinuity, kdy se naplňovaly cíle stanovené v předchozím roce. Setkání ministrů zahraničních věcí zemí EU a jejich protějšků ze zemí VP v květnu 2016 potvrdilo závěry Řížského summitu, tedy priority v oblastech ekonomického rozvoje a tržních příležitostí, posilování institucí a *good governance*, konektivity, propojování a energetické efektivity a mobility a mezilidských kontaktů. Stanoveno bylo přitom 20 splnitelných cílů (*deliverables*), a to v horizontu do roku 2020.⁹ Právě tento rok je poměrně silným referenčním bodem, zdá se, že alespoň z hlediska evropských států úvahy příliš za něj.

Frederica Mogherini se setkala s představiteli Ukrajiny či Moldavska, přičemž se primárně zajímala o postup reforem v těchto zemích. Nicméně klíčovým tématem z hlediska Ukrajiny a Gruzie se stala otázka bezvízového styku. S přijetím zákona o elektronických příznacích osobních aktiv veřejných činitelů ze strany Verchovnoj rady v dubnu 2016 se uvolnila jedna z podmínek pro přijetí bezvízového styku s Ukrajinou. Rada se v listopadu dohodla na společném postoji k této otázce, což umožnilo v dubnu následujícího roku bezvízový styk s Ukrajinou přijmout. U Gruzie nebyla situace tak složitá v tom smyslu, že se z ní nestalo vnitropolitické téma v některé ze zemí EU a ratifikace bezvízového styku tak byla o něco jednodušší.

V několika zemích VP se, jak již bylo zmíněno, konala různá hlasování, ať již volby či referendum v Ázerbájdžánu. V nich EU vystupovala maximálně jako pozorovatel. V případě Moldavska došlo k zavedení přímé volby prezidenta, kde následně zvítězil proruský kandidát Igor Dodon. Evropská unie tak pouze pomáhala řešit spor kolem územní autonomie Gagauzsko, které dlouhodobě podporuje proruskou orientaci země (pro Igora Dodona zde hlasovalo 99 % obyvatel).¹⁰

Obtížné vztahy panují mezi EU a Ázerbájdžánem. Ten si stěžoval na nekonstruktivní pozici EU (hlavně kvůli kritice stavu lidských práv v zemi) pozastavením účasti Baku v meziparlamentním shromáždění Euronest, což nicméně v září 2016 revokoval. Na zlepšení vztahů nic nezměnilo ani referendum o ústavních změnách, které EU komentovala jen v obecném tónu.¹¹ V říjnu se tak konalo první zasedání od roku 2012. Dlouhodobě ale problémy v otázce odlišného pohledu na lidská práva a demokracii přetrvávají a v budoucnu i přetrvávat budou.

STÁTY VÝCHODNÍHO PARTNERSTVÍ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

Arménie

V Arménii, podobně jako v jiných zemích postsovětského prostoru, lze sledovat potenciálně odklon od demokratických standardů. Země se postupně včleňuje do Eurasijského svazu, kam vstoupila v roce 2015, což s sebou nese přirozeně i orientaci na

Rusko. Ta ovšem představuje dlouhodobý vektor, který je z jedné strany způsoben ruským tlakem, z druhé strany i objektivními problémy, kdy Arménie sousedí s nepříteli přátelsky naladěnými zeměmi, jako je Turecko či Ázerbájdžán. Vedle této orientace lze ale vystopovat i snahu o vyvažování vlivu Ruska jinými partnery.

Na konci roku 2015 proběhlo referendum o posílení role premiéra na úkor prezidenta, a to i na základě doporučení ze strany Evropské unie. Nicméně, částí arménské společnosti je to považováno za krok současného prezidenta k uchování moci i po roce 2018, kdy již nebude moci podle ústavy kandidovat. Referendum schválilo změny ústavy, což ovšem vedlo k polarizaci ve společnosti.¹² V červenci 2016 skupina ozbrojenců spojených s radikální opozicí napadla a obsadila policejní stanici. Následné demonstrace si vyžádaly zatýkání a zranění cca 100 demonstrantů.

V červnu 2016 navštívil zemi prezident M. Zeman. Během své návštěvy označil události v roce 1915, kdy bylo zabito až jeden a půl milionu Arménů, za genocidu ze strany Turecka. Zopakoval tak svoje prohlášení z roku 2014. Vyzval českou vládu i parlament, aby jej následovaly. Naproti tomu reakce ministerstva zahraničních věcí a jmenovitě ministra Zaorálka byla výrazně zdrženlivější. Podle něj je nutné nechat podobné hodnocení na historících. Velmi podobně se vyjádřil i Jan Hamáček, předseda Poslanecké sněmovny PČR. Podle Milana Štěcha, předsedy Senátu PČR, daný návrh nebyl projednáván v horní komoře parlamentu, nelze tedy předvídat, jak by dopadl. Česká republika tak oficiálně k uznání arménské genocidy nepřistoupila, ministři zahraničních věcí se označení „genocida“ vyhýbají. Výjimkou byl v tomto směru jen kardinál Dominik Duka, který se k prezidentovu prohlášení připojil. Poněkud stranou prezidentova jednoznačného prohlášení stála jeho nabídka Prahy jako místa možného jednání o mírovém uspořádání konfliktu v Náhorním Karabachu. Prezident Zeman přitom uvedl jako příklad mírovou spolupráci mezi Francií a Německem, kde silné osobnosti zajistily odklon od předchozích konfrontačních politik. Podle něj jsou podobně silnými osobnostmi i prezidentů Serž Sargsjan a Ilham Alijev.¹³

Podobně jako v dalších zemích se výrazně rozvíjela ekonomická diplomacie. Arménie se snažila svoje členství v Eurasijské ekonomické unii, spolu se sousedstvím s Íránem, prezentovat jako výhodu pro zahraniční podnikatele včetně těch českých, v přístupu na velké trhy. V únoru 2016 byl na pracovní návštěvě v Arménii a Gruzii ministr průmyslu a obchodu J. Mládek. Součástí jeho cesty byla i podnikatelská mise, která zkoumala možnosti podnikání v Arménii. Ministr jednal s předsedou vlády Arménie Hovikem Abrahamianem, ale také se svým resortním protějškem Karenem Chshmarityanem. Cílem mise byla primárně podpora českých investic v Arménii, a to hlavně v energetice, ale i v dopravní infrastruktuře či IT.

Významným momentem pro participaci České republiky ve VP bylo jednání ministrů zahraničních věcí V4 a zemí VP v Praze v květnu 2016. Jednání bylo zaměřeno na bilanci plnění závazků zemí VP přijatých na summitu v roce 2015. Ministr Zaorálek ocenil pokrok, který uskutečnila Ukrajina, Gruzie a Moldavsko. Zároveň s tím také znovu vyzval k hledání možného smluvního rámce s dalšími zeměmi programu.¹⁴

V zemi začalo v roce 2016 působit Centrum pro lidská práva a demokracii organizace Člověk v tísni. Jeho projekty se nyní zaměří především na zvyšování povědomí arménské společnosti o jejích občanských právech a svobodách. Člověk v tísni

se v zemi orientuje hlavně na projekty rozvoje venkova a podporu drobného podnikání. Jedná se tak hlavně o sociální projekty, ale také o projekty občanského povědomí či vzdělávací projekty.

Ázerbájdžán

Země je i nadále pod kontrolou současného prezidenta I. Alijeva a rok 2016 znamenal pouze posílení daného stavu. Pozitivním krokem bylo propuštění některých disidentů, resp. změna jejich trestů z nepodmíněných na podmíněné. V březnu roku 2016 byla podmíněčně propuštěna např. Chadídža Ismailová, která byla v roce 2015 odsouzena na 7,5 roku za údajné daňové úniky. Trest jí byl změněn na podmíněný v délce 3,5 roku. Samotnou politickou situaci v zemi nicméně toto výrazněji nezměnilo, protože i nadále trvají restriktce života i pracovních podmínek disidentů. Šlo pravděpodobně pouze o snahu zlepšit obraz režimu před referendem o změně ústavy, jež se konalo v září 2016. Podobně lze hodnotit i propuknutí bojů mezi Arménií a Ázerbájdžánem v Náhorním Karabachu v dubnu 2016. Boje si vyžádaly celkem 110 obětí. Reakce české diplomacie na tuto událost byla pochopitelně zdrženlivá, kdy ministerstvo zahraničních věcí apelovalo na zachování klidu a řešení sporu mírovou cestou.

Referendum posilující pozici prezidenta dopadlo podle očekávání a došlo ke schválení změn. Prezidentské volební období se tak prodloužilo z pěti na sedm let, byl zřízen post dvou viceprezidentů (resp. viceprezidentky, protože jej na začátku roku 2017 obsadila prezidentova manželka). Přitom hlasování podle Rady Evropy vykazovalo některé podstatné nedostatky.¹⁵ Země zaznamenala i další pokles v takových ukazatelích, jako je např. Freedom House index, kde dosáhla čísla 89 (0 je nejlepší, 100 nejhorší).¹⁶ Je tak zřejmé, že v případě Ázerbájdžánu dochází ke zhoršení již tak velmi špatné situace.

Do vztahů mezi Českou republikou a Ázerbájdžánem příliš nezasáhla ani cesta českého europoslance Jaromíra Štětiny na území Náhorního Karabachu v polovině dubna 2016, tedy bezprostředně po ukončení bojů mezi zneprátenými stranami. Přímou na místě se sešel s prezidentem neuznané Náhorně karabašské republiky (NKR) Bako Sahakyanem, předsedou jeho parlamentu Ashotem Ghoulianem a ministrem zahraničních věcí Karenem Mirzoyanem. Vyslovil se přitom pro mezinárodní uznání Náhorního Karabachu.¹⁷ Tato akce ale nezískala prakticky žádnou odezvu vzhledem k tomu, že cesta byla vnímána jako soukromá iniciativa, nikoli jako součást zahraniční politiky České republiky. Ázerbájdžánská reakce se tak soustředila na evropskou úroveň.

Dne 7. března manželka českého velvyslance Monika Pivoňková uspořádala v prostorách velvyslanecké rezidence v Baku setkání organizace manželek vedoucích zastupitelských misí – HOMS (*Head of the Mission Spouses*) se zástupci dvou ázerbájdžánských nevládních organizací. Jmenovitě šlo o United Aid of Azerbaijan a Caspian Compassion Project. Oba dva projekty jsou sociálně zaměřené na pomoc nejchudším obyvatelům této země, a to na děti ze sociálně znevýhodněných rodin a na zdravotní péči pro chudé rodiny.

Nejvýznamnějším politikem České republiky, který navštívil v roce 2016 Ázerbájdžán, byl předseda Poslanecké sněmovny J. Hamáček. Jeho cesta v březnu 2016 vy-

ústila v setkání s prezidentem I. Alijevem, se kterým hovořil o hospodářských vztazích, jmenovitě o oblastech energetiky, zemědělství či cestovního ruchu. Zároveň se oba představitelé dotkli i otázky Náhorního Karabachu, byť se lze dohadovat, že šlo spíše o snahu Ázerbájdžánu o prezentaci takového jednání jako přijetí jeho pozice českou stranou. Navíc, pravděpodobně byla tato otázka spíše nadproporčně prezentována ázerbájdžánskými médii, než že by šlo o zásadní bod jednání. Celkově tak lze cestu zařadit mezi výrazné aktivity ČR v oblasti ekonomické diplomacie.

Ázerbájdžán je důležitým partnerem České republiky v energetické oblasti, což výrazným způsobem snižuje akceschopnost české zahraniční politiky vůči zemi. Ta se tak, podobně jako zahraniční politiky jiných států, soustředí na otázky ekonomické diplomacie, zatímco otázky spojené s politickou situací zůstávají nedotčené komentáři z oficiálních míst. Baku si je vědomé své silné pozice (pokrývá zhruba čtvrtinu energetické potřeby ČR, zároveň není příjemcem rozvojové pomoci z ČR) a reaguje hrozbami opustit jednání v případě jakékoli kritiky. Takto vystupuje i vůči EU jako celku, což vyplývá i z tiskové zprávy Europarlamentu. Na základě jednání mezi EU a Ázerbájdžánem na začátku roku 2016 se následně konala 19.–21. září 2016 první schůze výboru pro parlamentní spolupráci od roku 2012. Spolupředsedové výboru podepsali po schůzi společně prohlášení s doporučeními, které přijal Euronest, k obnově vztahů založených na „*vzájemné úctě, rovnosti a porozumění*“. To přispělo k rozhodnutí Baku i nadále se účastnit jednání Euronestu.¹⁸

Česká republika se tak soustředila hlavně na jednání ekonomické diplomacie. Z ekonomického hlediska není Ázerbájdžán příliš významným partnerem. Vývoz do této země představuje 2,6 mld. Kč, což řadí zemi na 58. příčku pomyslného českého exportního žebříčku. Mezi nejvýznamnější zde působící podniky patřila hlavně Moravia Steel, která získala zakázky na obnovu železnic v zemi a koridoru Sever–Jih mezi Ruskem a Íránem. Dále se jednání věnovala spolupráci v oblasti vojenského průmyslu. Z ázerbájdžánské strany naopak šlo o lobbování ve prospěch projektu plynového Jižního koridoru. Obecně tak lze říci, že se jednalo o část diplomacie, která nevzbuzovala výraznější rozpory.

Bělorusko

Rok 2016 se nesl ve znamení mírného politického oteplení před parlamentními volbami v září 2016. V nich zvítězili, zcela dle očekávání, „nezávislí“ kandidáti, kteří představují nicméně oficiální moc. Změnou oproti předchozím obdobím se stal fakt, že se do dolní komory parlamentu dostaly dvě představitelky opozice, jedná se ale spíše o kosmetickou záležitost než změnu v povaze režimu. Velká část opozičních kandidátů nebyla k volbám z různých důvodů, resp. záminek, připuštěna. OBSE, která na volby na základě pozvání Minska dohlížela, hodnotila volby jako nesvobodné a netransparentní v mnoha ohledech, i když zaznamenala částečný pokrok v jejich organizaci. Hlavní výtkou zůstal zúžený prostor pro předvolební agitaci, který ve výsledku vedl k tomu, že velká část kandidátů na ni rezignovala, čímž přispěla k obecné apatii.¹⁹ Misi předsedala poslankyně za ANO Ivana Dobešová, dalšími členy (členkami) byla Zuzka Bebarová-Rujbrová (KSČM) a Jan Horník (STAN). V parlamentní delegaci do Rady Evropy byla Soňa Marková (KSČM).

Na úrovni EU bylo hlavním momentem vztahu s Běloruskem zrušení části sankcí proti běloruským představitelům od března 2016. Jednalo se o zmrazení majetku, zákaz vstupu na území EU a obchodní a finanční restrikce, jež se týkaly 170 běloruských představitelů včetně prezidenta Lukašenka a tří firem. Sankce již přitom byly po nějakou dobu pozastaveny. V platnosti zůstalo jen zbrojní embargo a sankce vůči čtyřem osobám, zodpovědným za mizení novinářů či podnikatele. Česká republika dané rozhodnutí podpořila. Podle ministra zahraničních věcí L. Zaorálka šlo o reakci na dosavadní vývoj v Bělorusku: „*Je to výsledek zhodnocení posledního vývoje,*“ zároveň ale zdůraznil očekávání změn v běloruském volebním zákonodárství.²⁰ Bělorusko podle něj je ochotno spolupracovat na této změně. Současně však L. Zaorálek upozornil na nutnost reálného progresu v oblasti lidských práv a dalších reforem. Ministr tak reflektoval jistou „dvojsečnost“ ve vztahu k Bělorusku. Na jednu stranu existovala snaha ocenit pokrok v politických svobodách, na druhou stranu ale evropští politici, včetně českého ministra, odmítli podléhat přehnanému optimismu. Takové stanovisko je více než opodstatněné, zvláště s ohledem na zkušenosti z minulosti, kdy k podobným uvolněním již došlo, ovšem jen s nepříliš dlouho trvajícím efektem. Česká pozice vůči Bělorusku tak zůstala i v roce 2016 na úrovni opatrného optimismu.

Česká republika udržovala s Běloruskem poměrně čilé kontakty na politické úrovni. Nejvýznamnějším z nich byla v červnu 2016 návštěva ministra zahraničních věcí L. Zaorálka. Ministr jednal s běloruskými představiteli včetně prezidenta Alexandra Lukašenka. Vyjádřil přitom naději na zahájení nové etapy vztahů mezi oběma zeměmi v souvislosti s náznakem politických změn v Bělorusku. Zároveň se ale také sešel s představiteli opozice, čímž dal najevo svůj zájem o jejich situaci. Celkově tak lze hodnotit návštěvu jako snahu o kompromis mezi ohledy na situaci v oblasti lidských práv, a tedy reflexi možné kritiky z evropské i české politické scény, a čistě ekonomickými zájmy, které naopak upřednostňují představitelé byznysu.

Česká republika podporuje běloruská opoziční hnutí i prostřednictvím rozvojových programů, a to jak na bilaterální, tak i multilaterální bázi. Podílil se finančním příspěvkem na spolufinancování polské televize Belsat, jež vysílá nezávislé zpravodajství do Běloruska, podpořila také nezávislé rozhlasové vysílání z Polska. V rámci bilaterálních vztahů byla velmi aktivní česká ambasáda v Minsku. V lednu 2016 se zde uskutečnil literární večer Václava Havla organizovaný Hnutím za svobodu A. Milinkeviče. Akce se zúčastnil i velvyslanec České republiky v Bělorusku Milan Ekert.

Nositelem lidskoprávních otázek a problematiky rozvoje občanské společnosti v Bělorusku byly především neziskové organizace, jako je např. Člověk v tísni, ale i Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) nebo Občanské Bělorusko. Projekty se zaměřovaly hlavně na vzdělávání a občanskou společnost. Například AMO během roku 2016 provozovalo projekt mediální gramotnosti, v rámci kterého se běloruští učitelé dozvídali o možnostech využití dokumentárních filmů pro výuku historie, ale i o dalších možnostech a metodách výuky historie.

Hlavní část kontaktů mezi oběma zeměmi zůstala na úrovni ekonomické diplomacie, hlavně v pomoci českým investorům proniknout na běloruský trh. V květnu se konala pracovní cesta ministra průmyslu a obchodu J. Mládko do Běloruska. Spolu s ním se cesty účastnila také podnikatelská mise. Šlo hlavně o podnikatele ve strojí-

renství, stavebnictví či energetice. „*Spolupráce českých firem s běloruskými partnery je v současné době velmi pragmatická a korektní. České firmy úspěšně zakládají v Bělorusku společné podniky a realizují tam své investice.*“ I z tohoto vyjádření je nicméně patrná snaha o mírný optimismus a důraz na oddělení ekonomické diplomacie od ostatních diplomatických aktivit. Z konkrétních projektů lze zmínit např. zakázku firmy UNIS na dodávky zařízení pro mozyrskou rafinerii Naftan v hodnotě více než dvou miliard korun.

Gruzie

Hlavní vnitropolitickou událostí v Gruzii se staly parlamentní volby, ve kterých drtivě vyhrála strana současného premiéra Giorgi Kvirikašviliho se ziskem 49 % hlasů v poměrné části a 71 % hlasů většinového volebního okrsku. To dohromady dalo 115 křesel v 150členném parlamentu, a tedy ústavní většinu. Ideologie vládnoucí strany, která je spíše koalicí mnoha různých skupin, je velmi nejasná. Podle slov vlastních představitelů prosazuje integraci do západních struktur, ať již jde o Evropskou unii nebo o NATO. Zároveň ale mluví i o zlepšení vztahů s Ruskem. Nakolik je možné oba postoje skloubit, je více než otázkou. Podle OBSE byly volby transparentní a spravedlivé.

Z hlediska unijní politiky bylo hlavním momentem zrušení víz pro občany Gruzie a Ukrajiny. Gruzie byla přitom považována za méně problematickou, i s ohledem na referendum konané v Nizozemsku. To odmítlo Asociační dohodu pro Ukrajinu, nicméně u Gruzie takové obavy nepanovaly. Česká republika, a to ústy ministra zahraničních věcí L. Zaorálka, nicméně podpořila zavedení bezvízového styku s oběma zeměmi.²¹

Vůči Gruzii vykonává Česká republika velmi aktivní zahraniční politiku, zvláště v porovnání s jinými zeměmi regionu. Jedná se vesměs o styky na nejvyšší úrovni. V únoru byl na pracovní návštěvě v této zemi (a také v Arménii) ministr průmyslu a obchodu J. Mládek. Setkal se přitom s nejvyšším vedením země včetně prezidenta Giorgi Margvelašviliho či s místopředsedou vlády Gruzie Dimitrym Kumsišvilim. Podobně i návštěvě šéfa Poslanecké sněmovny PČR J. Hamáčka se dostalo přijetí z nejvyšších míst. Byl přijat prezidentem G. Margvelašvilim, předsedou Parlamentu Davidem Usupašvilim, předsedou vlády Giorgim Kvirikašvilim a s ministrem zahraničních věcí Micheilem Džanelidzem. V únoru se také konala návštěva předsedy vlády Gruzínské republiky G. Kvirikašviliho v Praze. Byl přijat nejvyššími ústavními činiteli České republiky, včetně prezidenta Zemana či premiéra Sobotky. S J. Mládkem a představiteli průmyslu pak jednal o možnostech rozšiřování ekonomické spolupráce mezi oběma zeměmi. Dále lze ještě zmínit účast místopředsedy Senátu PČR Přemysla Sobotky na oslavách 25. výročí gruzínské samostatnosti v Tbilisi v květnu 2016. Mezi Českou republikou a Gruzii tak šlo o výrazně nadstandardní vztahy.

Velmi aktivní roli sehrávalo velvyslanectví České republiky v Tbilisi, jmenovitě velvyslanec Tomáš Pernický. Velvyslanectví se zapojovalo hlavně do problematiky ekonomické diplomacie a prosazování zájmů českých firem, a to jak v energetice, tak v oboru dopravních zařízení či v otázkách spolupráce v obranné oblasti. Šlo např. o projekt vodní elektrárny Sakuneti, kterou pomáhají stavět čeští inženýři ze Škody Praha.²²

Moldavsko

Nejdůležitějším momentem moldavské politiky byly určitě prezidentské volby, ve kterých se utkal Igor Dodon, považovaný za proruského kandidáta, a Maia Sandu z proevropského tábora. Obecně se proevropská koalice zdiskreditovala již v předchozích letech, kromě jiného i zpronevěrou jedné miliardy dolarů, kterou se nepodařilo vyšetřit. To bylo také, podle dostupných analýz, hlavním důvodem Dodonova vítězství. Ačkoli se v případě voleb jednalo o ryze vnitřní záležitost, I. Dodon, který se netajil svojí preferencí Ruskem vedené postsovětské integrace, tuto událost využil i proti EU v rámci volební kampaně. Evropské struktury obvinil z nedostatečných kontrol vládní moci, čímž, podle jeho slov, přinesl problémy moldavské ekonomice. Stejně hodnotil i Asociační dohodu mezi Moldavskem a Evropskou unií. V jiných prohlášeních svoje zpochybnění přeci jen mírnil, čímž podtrhl jistou nepřehlednost svých vyjádření. Igor Dodon v prezidentských volbách zvítězil, a to poměrem 52 % ku 48 %, a následně se v prosinci stal prezidentem. Volby samotné proběhly sice v poměrně vyostřené atmosféře, nicméně žádná z pozorovatelských organizací nezaznamenala příčiny pro jejich zpochybnění. Navíc, reálné směřování země bude teprve otázkou, byť nový prezident již učinil některé proruské kroky.

Česká zahraniční politika se v tomto ohledu vůbec neangažovala, jednalo se o přísně vnitřní záležitost Moldavska. Setrvala tak na pozici, kterou definoval ministr zahraničních věcí L. Zaorálek v únoru 2016: „*ČR dlouhodobě podporuje další přibližování Moldavska k EU. Současně ale souhlasíme s tím, že evropská podpora musí být podmíněna pokrokem v implementaci reforem.*“ Podobně jako v dalších případech tak nešlo o vyjádření bezvýhradné podpory vedení státu, ale spíše reformního kurzu, zároveň ale bylo patrné jisté rozčarování z toho, jak si počínala „proevropská“ koalice v boji proti korupci. I z toho důvodu prozatím nenásledovala žádná reakce na zvolení I. Dodona.

Moldavsko je z hlediska české rozvojové pomoci prioritní zemí (tzv. programovou), do které směřuje zhruba 20 % prostředků zahraniční rozvojové spolupráce na bilaterální rozvojové projekty.²³ Tomu odpovídal i program návštěvy premiéra B. Sobotky v červnu 2016. Český premiér jednal jak se svým protějškem Pavlem Filipem, tak tehdejším prezidentem Nicolaem Timoftim. Hlavní součástí rozhovorů byla vedle rozvoje vztahů a moldavské integrace s EU právě rozvojová pomoc, kterou Moldavsko z České republiky dostává. Ročně jde asi o 80 mil. Kč, především prostřednictvím České rozvojové agentury. Ta provozuje v Moldavsku hned několik projektů s různým zaměřením, primárně se jedná o vyrovnávání rozdílů mezi moldavskými regiony (životní prostředí, zemědělství a sociální rozvoj).²⁴ Dle webových stránek je ČRA nejdůležitějším donorem v sektoru „voda a sanitace“ a důležitým donorem v sektoru „sociální infrastruktura a jiné sociální služby“, popř. v oblasti zemědělství.

Ukrajina

Na rozdíl od ostatních zemí neproběhly na Ukrajině v roce 2016 žádné události v podobě voleb či referend. Nestabilita vládní koalice nicméně v únoru vyústila v rezignaci premiéra Arsenije Jaceňuka a jeho nahrazení Volodymyrem Hrojsmanem. Tato změna ale neznamenala žádný výrazný posun ve směřování země. Proto došlo k vět-

šimu soustředění na reformy, které v současné době v zemi probíhají. Zároveň se objevily i hlasy, které obviňují prezidenta Petro Porošenka a jeho okolí z autoritářských tendencí. V souvislosti s nimi rezignoval např. ministr ekonomiky Aivaras Abromavičius. Z dalších vnitropolitických tendencí lze jmenovat jistě rozčarování z pomalého postupu reform, jež pociťuje významná část ukrajinské populace, neupadající moci oligarchů či prostě nespokojenost s hospodářskou situací země.²⁵

Specifickou situací je samozřejmě oblast části Donbasu, kde probíhá válka. Obě separatistická území představují velmi nečitelné a do značné míry nevyzpytatelné jednotky. Boje mohou navíc kdykoli propuknout s předchozí intenzitou, což se také periodicky opakuje. Násilná úmrtí jednotlivých bývalých vůdců z řad separatistů mohou situaci ještě více destabilizovat. Situace na Krymu zůstává neměnná, Ruská federace i nadále považuje území za svoje. Česká republika v tomto směru nevyvíjí žádnou dodatečnou aktivitu, i nadále zdůrazňuje nutnost dodržování minských ujednání a územní celistvost Ukrajiny včetně Krymu.

Z dílčích momentů lze ještě zmínit propuštění Nadiji Savčenkové z ruského vězení na Ukrajinu, resp. její výměnu. Za její propuštění se vyslovila řada politických představitelů, ať již senátoři či europoslanci (Pavel Svoboda, Jaromír Štětina). Ministr L. Zaorálek označil případ za „odporný“ a deklaroval podporu případnému zesílení sankcí vůči Rusku. Propuštění Savčenkové v květnu se setkalo se spíše pozitivní reakcí, nicméně je nutné uvést, že postupně svůj kredit ztrácela i na samotné Ukrajině. Důvodem bylo její nepředvídatelné chování, ochota jednat i se separatistickými představiteli či výroky vůči ostatním politickým činitelům.

Několik událostí v souvislosti s konfliktem na Donbasu mělo vliv na vztahy mezi Českou republikou a Ukrajinou, byť ani jedna z nich neznamenal žádný fatální posun. První z nich se stala cesta dvou českých poslanců na území kontrolovaná separatistickými oddíly. V lednu 2016 vyrazili dva komunističtí poslanci, Zdeněk Ondráček a Stanislav Mackovík, na území Ukrajiny ovládaná separatistickými jednotkami. Podle zpráv se oba poslanci dostali na povstalecká území z Ruska, a tedy z hlediska ukrajinských zákonů nelegálně. Z. Ondráček měl zákaz vstupu na ukrajinské území. Vystupovali dokonce v televizi doněckých separatistů TV Oplot. Obecně byla jejich cesta v separatistických, ale i ruských médiích prezentována jako oficiální delegace, což ani jeden z poslanců nepopřel. Podle představitelů KSČM se nicméně jednalo o soukromou cestu, kterou strana nijak neřídila ani nekontrolovala. Zpraveno nebylo ani ministerstvo zahraničních věcí nebo Poslanecká sněmovna.²⁶ Cesta nicméně kromě neoficiálních protestů z ukrajinské strany nepřinesla žádnou protestní nótu, přesto měla negativní dopad na publicitu České republiky na Ukrajině

Další událostí se stalo otevření „konzulátu“ tzv. Doněcké lidové republiky v Ostravě, což bylo velmi silně reflektováno v ruských médiích. Ukrajinská strana na tuto akci reagovala diplomatickou cestou prostřednictvím pro protestní nóty. „Konzulka“ Nela Lisková byla nicméně na podnět ministra zahraničních věcí ČR L. Zaorálka rejstříkovým soudem při Krajském soudu v Ostravě vyzvána, aby svůj spolek přejmenovala s tím, že vzhledem k faktu, že Česká republika existenci Doněcké lidové republiky neuznává, není možné ani otevřít zastoupení této samozvané země. Z české strany tak šlo o reaktivní politiku, nicméně směřovanou vůči občance České republiky. Je zřejmé,

a kroky MZV tomu napovídaly, že by došlo k požadavku uzavření „konzulátu“ i bez nóty ukrajinské strany. Otevření se zúčastnil i komunistický poslanec Z. Ondráček, který předtím, jak již bylo uvedeno, území tzv. Doněcké lidové republiky navštívil.

V listopadu byla z území samozvané Doněcké lidové republiky vypovězena lidskoprávní organizace Člověk v tísni, jedna z mála, která tam ještě pracovala. Představitelé separatistů přitom argumentovali účastí organizace v korupčních sítích, rozkrádáním pomoci a jejím následným prodejem na černém trhu. Jak se později ukázalo, kritika byla zaměřena i vůči J. Štětinovi, který podporuje činnost praporu Azov. Problémem zde je, že sám Štětina je s organizací Člověk v tísni spojen jen historicky, v současné době v ní nevykonává žádné funkce. Organizace tak nadále funguje na území tzv. Luhanské lidové republiky, stejně jako na území kontrolovaném vládními silami. Nejednalo se o problém mezi Ukrajinou a Českou republikou, případ ukazuje spíše na povahu a zaměření osob, kteří drží moc v tzv. Doněcké lidové republice. Vzhledem k tomu, že česká diplomacie neuznává tyto separatistické republiky za subjekty mezinárodního práva, nereakce byla logickým vyústěním takové pozice.

Mezi nejvýraznější vyjádření k zahraniční politice vůči Ukrajině patřily výroky prezidenta M. Zemana. Ten se v září vyjádřil k situaci Krymu. Podle jeho názoru není možné, aby se Krym někdy vrátil Ukrajině, i když byl nezákonně anektován. Evropská unie by tedy měla akceptovat připojení Krymu k Ruské federaci. M. Zeman opět opakoval staré tvrzení o chybě Nikity Chruščova z roku 1954, který předal Krym Ukrajině.²⁷ Oficiální reakce Ukrajiny není známa. Je však nutno konstatovat, že ani jeden z těchto výroků, stejně jako výroky týkající se války na Donbasu či kritiky protiruských sankcí jako příliš bolestivých pro český průmysl, nebyl nijak nový a nevybočoval z rámce jeho předchozích názorů. Prezidentova pozice představuje spíše než proruský postoj sledování „pragmatického“ přístupu k zahraniční politice. Vicepremiér Andrej Babiš zaujal velmi podobný přístup, když mluvil o nemožnosti navrátit Krym Ukrajině.

Taková prohlášení šla v rozporu s oficiální pozicí české vlády i vlád dalších zemí Visegrádské skupiny. Jejich premiéři se na společném setkání v polské Krynici v září 2016 shodli na podpoře územní celistvosti Ukrajiny, jejíž součástí je také Krym. Vedle toho podpořili i ukrajinské reformy a pokračování v úsilí o naplňování Asociační dohody s Evropskou unií. Premiér Sobotka přitom jako prostředek podpory ukrajinské snahy jmenoval jak Mezinárodní visegrádský fond, tak i podporu prostřednictvím bilaterálních projektů. Politika české vlády tak zůstává Ukrajině pozitivně nakloněná. Zároveň zůstává proaktivní – spolupracující s cílem zachovat, i přes rozdílné pozice např. Maďarska a Polska vůči Rusku, jednotnou pozici vůči zemím VP.

V rámci politických stran nenastaly žádné výrazné změny. Kromě KSČM vyjadřují podporu separatistickým republikám také poslanci SPD. V daném roce nicméně nebyl zaznamenán žádný výrazný výrok, který by vybočil ze standardu předchozích let, což lze zdůvodnit hlavně absencí mimořádných událostí v podobě voleb. Nejvýznamnější událostí tak byla právě cesta dvou komunistických poslanců do separatisty kontrolované části Donbasu. Výrazně proukrajinskou rétoriku zastávají hlavně poslanci za TOP 09, KDU-ČSL či částečně ODS. V rámci ostatních stran šlo rozdělení napříč jejich spektrem s tím, že byla preferována spíše proukrajinská pozice. Nutno ale dodat, že debata výrazně ustoupila do pozadí v konkurenci s jinými tématy. Za-

tímco v předchozích letech byl ministr zahraničních věcí opakovaně interpelován v souvislosti s Ukrajinou, v roce 2016 tyto aktivity ustaly.

Důležitým momentem spíše technického rázu byla situace, kdy české MZV reagovalo na neuspokojivé okolnosti vydávání českých víz pro ukrajinské občany. Hlavním problémem byl fakt, že některé agentury zabraly všechna místa v elektronickém systému přihlašování na setkání s konzulárním úředníkem. Tyto termíny následně přeprodávaly zájemcům z řad ukrajinských občanů s patřičnou přírážkou. Není známo, nakolik se podařilo problém odstranit, nicméně na Českou republiku vrhal nepříznivé světlo. S tím souvisí i schopnost konzulárních oddělení přijímat žádosti o víza, resp. jejich množství. Docházelo k přetížení hlavně konzulárního úřadu ve Lvově. Ten byl nicméně vyřešen posílením o pět pracovníků, čímž by se měla výrazně navýšit schopnost zpracovávat žádosti.²⁸

V září bylo dohodnuto obnovení fungování (po čtyřech letech) komise pro Hospodářskou, průmyslovou, vědeckou a technickou spolupráci. Stalo se tak při setkání ukrajinského premiéra V. Hrojsmana a českého premiéra B. Sobotky v Polsku na 26. Ekonomickém fóru v polském městě Krynica Zdrój, kde došlo také k již zmíněnému setkání představitelů zemí Visegrádské skupiny. Ukrajinský premiér zároveň pozval B. Sobotku na návštěvu Ukrajiny. Ještě předtím, v dubnu, proběhlo setkání expertů v rámci V4 Road Show ve Vinnycji, kde se jednalo hlavně o podporu malého a středního podnikání a zkušenostech s ní v zemích Visegrádské skupiny.

Velvyslanectví v Kyjevě bylo velmi aktivní v propagaci České republiky. Až do 28. října trval na Ukrajině Rok Václava Havla vyhlášený Českým centrem v Kyjevě, v rámci něhož se uskutečnilo hned několik akcí, včetně inscenací Havlových her, vydání a prezentace Havlovy eseje *Moc bezmocných* v rámci nejvýznamnějšího ukrajinského knižního festivalu Knižní arsenál či koncertu skupiny The Plastic People of the Universe.²⁹ Symbolickým, ale rozhodně ne nevýznamným gestem bylo přejmenování Bulváru Ivana Lipse na Bulvár Václava Havla v říjnu 2016. Česká ambasáda hrála v tomto přejmenování aktivní roli. V prosinci přijel do Kyjeva na návštěvu ministr kultury D. Herman, který odhalil V. Havlovi pamětní desku.

Z politiků byl vůči Ukrajině i nadále aktivní např. předseda Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Karel Schwarzenberg. Ten přijal v březnu 2016 Refata Čubarova, předsedu Krymskotatarského Medžlisu a poslance Nejvyšší rady Ukrajiny (NRU). V květnu 2016 pak K. Schwarzenberg navštívil východoukrajinská města Slavjansk a Kramatorsk, v květnu jednal se svými protějšky z NRU. Jeho aktivity tak do jisté míry vyrovnávaly slabší zájem politické reprezentace jako celku.

Stát do zahraniční rozvojové spolupráce vstupuje nejen přímo, ale i prostřednictvím neziskových organizací, které dostávají od státu příspěvky na své fungování. Takto se rozvíjely projekty v oblasti vzdělání. Jednalo se o projekty v Bělorusku a na Ukrajině, ale i v dalších místech. Jedním z takových projektů, které vznikaly ve spolupráci českého neziskového sektoru s ukrajinským za podpory ministerstva zahraničních věcí, byl společný projekt stopfake.org a Asociace pro mezinárodní otázky. Česká republika se také angažovala v otázkách lidských práv na Krymu. Viditelným projektem byla v této oblasti Mapa porušování lidských práv na Krymu od KrymSOS, jež byla podpořena právě z českého grantu.

ZÁVĚR

V roce 2016 se odehrálo ve vnitřní politice zemí Východního partnerství hned několik událostí, které mohou výrazným způsobem proměnit vztahy mezi Českou republikou a těmito státy. Jednalo se v drtivé většině o volby či referenda. Většina z nich, nutno přiznat, šla spíše směrem k omezení demokratického života, resp. nesla potenciál tohoto omezení. Prozatím je nicméně předčasně dělat jakékoli závěry, k čemuž také směřovala reakce, či spíše nereakce české diplomacie. Z takto potenciálně negativních tendencí lze zmínit ústavní změny v Arménii, drtivé vítězství jedné strany v Gruzii či vítězství I. Dodona s jeho otevřeně proruskou rétorikou v Moldavsku. Situace v Bělorusku, kde došlo k parlamentním volbám, či v Ázerbájdžánu, kde si prezident ústavním referendem nechal prodloužit svůj mandát, pak nepředstavovala obrat, ale spíše potvrzení (v případě Běloruska) či zesílení (v případě Ázerbájdžánu) současného stavu. V případě Ukrajiny nedošlo k žádné takové události, přesto odstoupení několika členů kabinetu, považovaných za reformní, může být vnímáno negativně.

Česká zahraniční politika tak nevybočila z trendu předešlého roku, kdy se věnovala jiným tématům (brexit, migrační krize atd.), zatímco VP nedostávalo ze strany politické reprezentace výraznější odezvu. Pokračovala tak spíše „každodenní“ práce na úřednické úrovni, zatímco politici se věnovali prostoru méně. Takový závěr je samozřejmě politováníhodný, neboť se plně nedaří prosazovat povědomí o České republice a její pomoci mezi širší veřejností.

Nespornou sférou české diplomacie byla jednoznačně její ekonomická část, kde, na rozdíl od politických záležitostí, vykazovala Česká republika slušnou míru aktivity. Čeští představitelé, ať již šlo o Ministerstvo zahraničních věcí ČR či Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, ale i prezident, prosazovali zájmy českých podnikatelů a investorů i ve státech, jako je Bělorusko či Ázerbájdžán, kde politické vztahy narážely na problém nedemokratičnosti místních režimů, nesly spíše základní zdvořilostní úroveň. Česká republika kladla důraz především na oblast energetiky, strojírenství či stavebnictví. Ekonomickou diplomacii v zemích VP tak lze považovat za velmi aktivní.

Obrana lidských práv nepředstavovala centrální bod české zahraniční politiky, co se bilaterální dimenze týče. Je zde patrný přesun k pragmatickému pojetí, kdy lidská práva jsou v jednáních zmiňována pouze v případech, kde mají nějaké reálné dopady na politiku místní moci. Nelze tak říci, že byla plně ignorována, ministr zahraničních věcí L. Zaorálek se sešel s představitelem běloruské opozice během své návštěvy Minsku, ale v případě Ázerbájdžánu se takové kontakty nekonají. Agenda lidských práv a rozvoje občanské společnosti tak dostává prostor v rámci vyšší spolupráce, ať již na unijní úrovni, nebo v programech Visegrádské skupiny.

V rámci zahraniční politiky vystupoval jako specifický aktér především prezident Zeman. Jeho výroky, zvláště v souvislosti s Krymem nebo arménskou genocidou, ne vždy plně kopírovaly zahraniční politiku ministerstva zahraničních věcí, resp. vlády ČR. Není ale zřejmé, že by prezident byl vnímán jako představitel české zahraniční politiky, proto jsou i reakce na jeho výroky omezené, byť např. v Ázerbájdžánu zanechala jeho návštěva z roku 2015 velmi pozitivní dojem. Z hlediska hodnocení (aktivní či pasivní politika) je prezidentem provozovaná politika velmi aktivní, je zamě-

řená jak na otevírání neotevíraných témat, tak i na ekonomickou politiku a podporu českých firem v zemích VP. Ale pozici prezidenta Zemana není nutné vnímat jako striktně polarizovanou oproti vládě ČR, a to jak v případě Krymu, kde hovoří o nezákonné anexi, nicméně nutnosti uzнат stávající situaci, tak i v případě arménské genocidy, kde je pozice české vlády spíše determinována snahou udržet vztahy jak s Ar méníí, tak i s Tureckem.

Politika České republiky a spolu s ním i Ministerstva zahraničních věcí ČR byla v rámci VP spíše ve znamení reaktivní participace na iniciativách ostatních států Evropské unie. Česká republika podporovala územní celistvost Ukrajiny či bezvízový styk s Ukrajinou a Gruzii. Ani v jednom případě ale nešlo o politiku, kterou by přímo navrhla sama ČR. Jedinou aktivitou, avšak nijak odlišnou od ostatních zemí, byla snaha udržet politiku VP v chodu, a to i prostřednictvím nové smluvní základny se zeměmi, které neprojevily zájem o uzavření Asociační dohody s Evropskou unií. Bylo tak zjevné, že se hlavně politické vedení zabývá primárně jinými otázkami, než je politika vůči zemím tohoto prostoru.

Politizace tématu se významným způsobem snížila. Do značné míry utichly i spory mezi Hradem a premiérem, popř. MZV, o vnímání války na Donbasu. V diskusích uvnitř politických stran, jak již bylo zmíněno, nehrála zahraniční politika vůči zemím VP zásadní roli. Snížení míry politizace bylo způsobeno hlavně překrytím jinými tématy. Výjimku tvořily oddělené události, zejména na Ukrajině, které oživily předchozí rozdělení. Šlo se např. o propuštění ukrajinské pilotky Nadiji Savčenkové či o cestu komunistických poslanců na Donbas. Nutno ovšem poznamenat, že debata nedosahovala ani zdaleka předchozí intenzity a „aféry“ vždy po několika dnech utichly.

Zahra niční rozvojová pomoc hrála roli doplňujícího faktoru zahraniční politiky státu. Neaktivněji si přitom počínala v zemích, jako je Moldavsko či Gruzie, tedy relativně v regionu nejchudších, ale také poměrně demokratických. Naopak v Ázerbájdžánu není rozvojová pomoc realizována, a to hlavně z důvodu nezájmu samotné ázerbájdžánské strany. Celkově lze říci, že je česká rozvojová pomoc na slušné úrovni. Zároveň o ní v rámci politické reprezentace existuje i shoda; otázkou spíše je míra financování.

Poznámky

- ¹ MZV ČR: *Koncepce zahraniční politiky ČR*, 13. 7. 2015. On-line: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html.
- ² *Zaorálek jednal s Lukašenkem o podpoře českých podnikatelů, setká se i s opozicí*. Rozhlas.cz, 30. 6. 2016. On-line: http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/zaoralek-jednal-s-lukasenkem-o-podpore-ceskych-podnikatelu-setka-se-i-s-opozici--1629043.
- ³ MZV ČR: *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017*, 2. 6. 2016. On-line: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publicace/koncepce/koncepce_zrs_cr_2010_2017.html.
- ⁴ Internationalization Network (I-Net). On-line: <http://www.int-net.org/>.
- ⁵ Visegrad fund. On-line: <http://visegradfund.org/documents/>.

- ⁶ MZV ČR: *Ministr Zaorálek na setkání V4 a Východního partnerství*, 4. 5. 2016. On-line: http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2016_05_04_setkani_v4_a_vp.html.
- ⁷ *Má-li se Unie zachránit, je třeba deportovat, prohlásil k migrační krizi Zeman*. Novinky.cz, 15. 2. 2016. On-line: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/394865-ma-li-se-unie-zachranit-je-treba-deportovat-prohlasil-k-migracni-krizi-zeman.html?sznhp%3Drss>.
- ⁸ *Ukrajina: předem dojednané spiknutí*. Halonoviny.cz, 18. 2. 2016. On-line: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/42495830>; *Ukrajina a USA pro oslavování nacismu?* Halonoviny.cz, 19. 11. 2016. On-line: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/44504590>; *ParlamentníListy.cz*, 20. 9. 2016. On-line: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Rusko-nechce-vaiku-Ukrajina-se-hrouti-Velmi-prekvapiva-zprava-ceske-tajne-sluzby-454560>; Jan Urbach: *Ukrajina – pohrobci SS, UPA a hákové kříže*. *ParlamentníListy.cz*, 16. 3. 2016. On-line: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Jan-Urbach-Ukrajina-pohrobci-SS-UPA-a-hakove-krize-479721>.
- ⁹ *Eastern Partnership – Focusing on key priorities and deliverables*, 15. 12. 2016. On-line: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/swd_2016_467_fl_joint_staff_working_paper_en_v3_p1_8733051.pdf.
- ¹⁰ Evropský parlament: *Východní partneři*, listopad 2016. On-line: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/cs/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.5.html.
- ¹¹ *Referendum on changes to the Constitution of Azerbaijan*, 27. 9. 2016. On-line: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/10667/Referendum%20on%20changes%20to%20the%20Constitution%20of%20Azerbaijan; *EU statement on the Referendum on changes to the Constitution of Azerbaijan*, 4. 10. 2016. On-line: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/pc_1114_eu_on_azerbaijan.pdf.
- ¹² *Republic of Armenia Constitutional Referendum*, 6. 12. 2015. OSCE/ODIHR Referendum Expert Team Final Report. On-line: <http://www.osce.org/odihr/elections/220656?download=true>.
- ¹³ *Zeman v Arménii utčil oběti masakru z roku 1915, označil ho za genocidu*. iDNES.cz, 8. 6. 2016. On-line: http://zpravy.idnes.cz/zeman-navsteva-armenie-genocida-dn5-/zahranicni.aspx?c=A160608_105016_zahranicni_bur.
- ¹⁴ MZV ČR: *Ministr Zaorálek na setkání V4 a Východního partnerství*, 4. 5. 2016. On-line: http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2016_05_04_setkani_v4_a_vp.html.
- ¹⁵ *EU statement on the Referendum on changes to the Constitution of Azerbaijan*. On-line: <http://www.osce.org/pc/273641?download=true>.
- ¹⁶ *Azerbaijan 2016*. Freedomhouse. On-line: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2016/azerbaijan>.
- ¹⁷ *Jaromír Štětina navštívil Náhorní Karabach*. On-line: <http://jaromirstetina.cz/jaromir-stetina-navstivil-nahorni-karabach/>.
- ¹⁸ Evropský parlament: *Východní partneři*. On-line: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/cs/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.5.html.
- ¹⁹ *Republic of Belarus*. Parliamentary Elections 11 September 2016, OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. On-line: <http://www.osce.org/odihr/elections/287486?download=true>.
- ²⁰ *EU zruší většinu sankcí vůči Bělorusku*. iDNES.cz, 15. 2. 2016. On-line: http://zpravy.idnes.cz/eu-zrusi-vetsinu-sankci-vuci-belorusku-fcn-/zahranicni.aspx?c=A160215_174750_zahranicni_ane.
- ²¹ MZV ČR: *Ministr Zaorálek: ČR podporuje vízovou liberalizaci s Gruzii a Ukrajinou*, 19. 4. 2016. On-line: http://www.mzv.cz/kyiv/cz/zpravy_a_udalosti/ministr_zaoralek_cr_podporuje_vizovou.html.
- ²² MZV ČR: *Velvyslanec Tomáš Pernický se zúčastnil představení stavby vodní elektrárny Sakuneti*, 28. 12. 2016. On-line: http://www.mzv.cz/tbilisi/cz/o_velvyslanectvi/velvyslanec_tomas_pernicky_se_zucastnil.html.

- ²³ MZV ČR: *Rozvojová programovací mise do Moldavska*, 3. 4. 2017. On-line: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/rozvojova_programovaci_mise_do_moldavska.html.
- ²⁴ ČRA: *Program rozvojové spolupráce Moldavsko 2011–2017*. On-line: http://www.czechaid.cz/wp-content/uploads/2017/01/Program_rozvojove_spoluprace_s_Moldavskem_2011_2017.pdf.
- ²⁵ *Freedom House – Ukraine*, 2017. On-line: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/ukraine>.
- ²⁶ *Dva poslanci KSČM vyrazili na Donbas, Ukrajina zuří*. *Novinky.cz*, 16. 1. 2016. On-line: <https://www.novinky.cz/domaci/392024-dva-poslanci-kscm-vyrazili-na-donbas-ukrajina-zuri.html>.
- ²⁷ Odpověď Ing. M. Zemana na dotaz. *ParlamentníListy.cz*, 24. 8. 2016. On-line: <http://www.parlamentnilisty.cz/profily/Ing-Milos-Zeman-CSc-1195/otazka/anexe-Krymu-102857>.
- ²⁸ MZV ČR: *Vláda ČR schválila navýšení kapacity MZV ČR na Ukrajině*, 2. 5. 2016. On-line: http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x_2016_05_02_vlada_cr_schvalila_navyseni_kapacity_mzv.html.
- ²⁹ *2016: Rok Václava Havla na Ukrajině*. Karel Hvízd'ala, České centrum. On-line: <http://kyiv.czechcentres.cz/cs/0161003-rok-havla/>.